

CAPÍTOL 5

El camí cap a la independència

1. CONTACTE AMB LA METRÒPOLI I AVANÇ DE LA CONSCIENCIACIÓ.

Donat que Bèlgica no s'havia definit com un país tradicionalment imperialista, el Govern belga prengué moltes mesures per tal que la població belga pensés que el seu model colonial era no sols digne, sinó beneficiós pel Congo. Tot i els esforços del govern, cal recordar que des del primer moment hi hagué veus contràries a l'ocupació colonial i que proclamaven l'alliberació del poble congolès. A més de determinats partits de l'oposició, també sorgiren des de la societat civil belga moviments associatius anticolonialistes tals com: el Socors Vermell Internacional [organització filantròpica revolucionària], la Lliga contra l'imperialisme [que agrupava comunistes i simpatitzants] o les Joventuts Comunistes de Bèlgica [filial de la Internacional Comunista de Joves]. A més a més, cada vegada eren més nombrosos els testimonis de missioners relatant les atrocitats que es cometien a la colònia.

La resposta del govern fou la creació de la SEPES, *Société d'études politiques, économiques et sociale*. Era un òrgan d'informació destinat a desactivar l'anticolonialisme. Des de la seva seu a Anvers es preparava tota una sèrie d'estudis i documentacions, així com un butlletí bimensual que es publicà entre els anys 1925-1940.

Tot i les mobilitzacions per part d'aquestes associacions dins de la societat belga, el seu objectiu d'establir contacte amb la població de la colònia era difícil d'assolir i les informacions que arribaven eren parcials i sovint censurades.

Els primers congolesos que viatjaren a la metròpoli foren els mariners dels vaixells que realitzaven la ruta Matani – Anvers. L'esquerra belga es posa en contacte amb ells per aconseguir que la seva propaganda (el diari *Le Drapeau rouge*) entrés al Congo. La companyia Marítima Belga (CMB) creà la “Casa Africana” i una associació que donava suport als congolesos per evitar la influència de l'esquerra. Tot i les precaucions, la propaganda i les idees subversives entraren al Congo.

La indignació davant les injustícies i la influència que va tenir la propaganda dels moviments de l'esquerra europea fan que els anys 50 es presentin com un temps agitat per noves formes de participació política, a través de la formació de partits polítics i sindicats.

Durant les dues guerres mundials els soldats congolesos que lluitaren prengueren consciència de la vulnerabilitat dels blancs. La qual cosa desmuntà la imatge de “superioritat racial” que tan s'havien esforçat en mantenir els blancs.

Aquesta nova concepció de la segregació racial, junt amb les noves idees que arribaven al Congo i al manteniment dels mals colonials clàssics, potencià que les protestes i revoltes es multiplicaren.

2. ELS ÉVOLUES I LES ACTIVITATS ASSOCIATIVES.

2.1 Els Évolues.

El reconeixement de les noves elits negres es va fer seguint la mateixa lògica “evolucionista”: aquella part de la població que havia tingut accés a l’educació, obrers qualificats, excombatents i funcionaris eren categoritzats de forma diferenciada com *évolues* (*evolucionats*). Tot i que aquesta diferenciació es trobava institucionalitzada eren molt pocs els que realment tenien accés a les suposades avantatges de formar part d’aquesta categoria “evolucionada”.

El 1944 els *évolues* presentaren a Luluabourg un memoràndum on reclamaven ser reconeguts com a “classe intermèdia” entre els “civilitzats blancs” i els “indígenes endarrerits”.

A partir de l’any 1945 el poder colonial atorgà una sèrie de “privilegis” en funció del grau cultural, el nivell econòmic i el càrrec amb l’objectiu de crear “una classe d’evolucionats” per premiar l’aculturació i justificar tot el sistema de segregació

Molts africans rebutjaven aquesta distinció per considerar-la una traïció als seus orígens i perquè en realitat mai no eren tractats com iguals als blancs de la colònia.

“racial”. Es tractava de la targeta del *Mèrit Cívica* o la de *Matriculat*, que afectaven primer al titular i després a tota la seva família. Els portadors d’aquests targetes podien consumir alcohol, portar els fills a escoles “interracionals” i entrar als llocs on era prohibida l’entrada de negres. Tanmateix foren atorgats de forma molt residual, només 217 famílies van obtenir aquests estatus. Més endavant, als voltants del 1952, aquests títols es traduïen en un sistema

d’empadronament que permetia al Ministeri de Colònies identificar aquells “evolucionats” que havien demostrat el seu nivell de “civilització” i eren susceptibles de ser tractats com a blancs.

Tot i així, a Bèlgica els preocupava assegurar-se que les persones negres no podrien desenvolupar idees subversives. L’any 1954 quan la Universitat Catòlica de Lovaina, va fundar la Lovanium Universitat a Leopoldville amb el consentiment de l’Església, el govern va prohibir la docència de Dret i Ciències Polítiques. Lovanium no podia esdevenir un niu d’agitadors, ni d’aspirants a polítics.¹

2.2 Activitats associatives.

En els entorns urbans era on es donava una major concentració d’*évolues*. Aquest fet afavorí el sorgiment d’activitats associatives. Els belgues només permetien les manifestacions culturals, sovint amb l’objectiu de fomentar les rivalitats inter-ètniques i assegurar-se que no es trobarien amb una resistència unificada. És per això que les primeres associacions eren de base ètnica o regionalista, especialment en les províncies mineres. Aquestes associacions normalment eren vistes com a versions modernes de la família extensa ja que es formaven en base a dos conceptes: *l’origen territorial* o el fet d’haver estat evangelitzats per la mateixa missió o congregació. A més, pretenien emular les xarxes de suport del món rural que no existien a les ciutats.

Dos exemples són:

-Associació d’antics alumnes dels Germans de les Escoles Cristianes (ASSANEF)

¹De Maskarade. p.113. Manu Ruys.

-Associació d'Antics Alumnes dels Pares de Scheut (ADAPES).

Entre els anys 40 i 50 es varen fundar diverses organitzacions culturals i artístiques, sovint oposades a la discriminació i amb caire reivindicatiu. Es va formar, per exemple APIC (Associació de Personal indígena de la Colònia). Inicialment, aquesta institució era més assistencialista, però ràpidament es va polititzar i va demanar la igualtat de salaris amb els blancs. També cal assenyalar la creació de sindicats com la Unió de Treballadors Congolesos (UTC), la Federació General de Treballadors del Congo (FGTC), i la Confederació de Sindicats Lliures del Congo (CSLC).

3. ESDEVENIMENTS POLÍTICS CLAU:

1954-1958: El Govern de Bèlgica es compon d'una coalició liberal-socialista. Els partits polítics que fins llavors havien estat marginats obriran filials al Congo. Al mateix temps que es polititza la societat colonial, els nens congolesos tenen accés a l'ensenyament laic. Aquesta versió laica de l'educació és produïda per la intensificació dels debats entre catòlics i anticlericals, coneguts com les *guerres escolars*.

Després de la Segona Guerra mundial i donat el suport que el poble congolès havia donat als aliats, algunes veus començaren a plantejar-se la possibilitat d'integrar el Congo a la Unió Belga; tot i que no es matisava la naturalesa d'aquest nou vincle. Aquestes idees desembocaren en un projecte intermedi: la creació d'una comunitat belgo-congoleesa que suposadament aboliria les barreres "racials".

1955: el Rei Balduí visità el Congo amb el doble objectiu de marcar l'inici de l'anunciada *Comunitat Belgo-Congoleesa* i reconciliar els bàndols enfrontats a la *guerra escolar*. Però únicament deixà patent la impossibilitat d'assolir el vincle que suposaria la relació equitativa entre metròpoli i colònia. La seva postura potencïà el descontent de l'esmentada elit congoleesa que acabà per rebutjà el manteniment dels vincles colonials i es comencen a plantejar seriosament el camí cap a la independència.

1956: davant les incipients expectatives d'emancipació es publicà un informe titulat *Un plan de trente ans pour l'émancipation politique de l'Afrique belge* de Jef Van Bilsen, professor de l'Institut Universitari dels Territoris d'Ultramar (INUTOM) d'Anvers. On es definia el procediment a seguir per tal de dur a terme un procés d'independència guiada per als territoris del Congo i Ruanda - Burundi. Aquest text arribà a mans dels congolesos, que davant l'ofensa de veure retardada unilateralment la independència, acceleraren les seves reivindicacions nacionalistes. Una de les respostes fou la creació de *l'Alliance des Bakongo* (ABAKO) de Joseph Kasa Vubu que rebutjà el pla tot demanant l'immediata retirada dels belgues del Congo. Posteriorment, ABAKO es convertirà en el primer partit polític.

4. ORGANITZACIÓ SOCIAL I PARTITS POLÍTICS.

Durant els anys 50, la humiliació diària acumulada, les condicions de treball, el ressentiment, la falta de consideració, d'injustícia i la violació sistemàtica dels drets fonamentals varen provocar la revolta de moltes persones. Però aquelles revoltes espontànies s'anaren transformant en accions concretes i cada cop eren més els que

s'atreuen a manifestar el seu rebuig vers l'ocupació colonial. Partint d' associacions, sovint basades en l'ètnia, es varen formar diferents partits polítics, que majoritàriament s'organitzaren en la clandestinitat. Eren certament el reflex del caràcter plural del país. El sistema colonial havia desmantellat la cohesió social i política dels grups indígenes, sotmetent-los a servir les xarxes d' explotació capitalistes; i aquesta realitat es reflectirà en l'organització dels diferents grups, en les seves reivindicacions i zones d'influència.

- **ABAKO, *Alliance des Bakongos*:** com ja s'ha esmentat, aquesta va ser la primera organització que es convertí en partit polític. Aquest partit liderat per Joseph Kasa Vubu tenia com a zona d'influència el Baix Congo, tot i que també era present al Congo francès. Va rebre recolzament i consell d'alguns missioners flamencs favorables a la independència. ABAKO llençà un manifest anomenat *Consciència africana per la independència immediata del país*; amb el qual portava el debat sobre el futur del Congo a la política nacional belga. Al 1958 el seu líder Kasa Vubu va ser elegit alcalde de Dendale (barri de Leopoldville).
- **MNC, *Mouvement national congolais*:** Es creà l'octubre de 1957 sota el lideratge de Patrice Lumumba. Es tracta del primer partit d'ideologia nacionalista. Ja al 1956 les acusacions contra la corrupció i les exigències d'igualtat de Lumumba el converteixen en "un negre incòmode" pel poder colonial present al Congo. Però la seva carismàtica personalitat fa que sigui ben considerat a la metròpoli fins al punt de ser convidat a Brussel·les amb expectatives laborals. Aquest partit viurà diverses tensions internes que acabaran precipitant la seva divisió en dues fraccions: els radicals, liderats per Patrice Lumumba i amb influència a Stanleyville; i els moderats dirigits per Joseph Ileo, Cyrille Adoula i Albert Kalonji que controlaven la zona de Kassai.
- **PNP, *Partit Nacional del Progrés*:** dirigit per Boyla, i molt arrelat fora dels grans centres.
- **CONAKAT: *Convenció Nacional de Katanga*:** Aquesta formació domina a Katanga i proposa la secessió de la regió. Tot i ser liderat per Moisès Tshombé, estava molt controlat per associacions d' europeus, com la UCOL (Unió per la Colonització), fundada el 1956. Durant l'octubre de 1958, les idees "anticolonials" ja començaven a instal·lar-se en la població i la associació va canviar el seu nom per "Unió per la Col·laboració de les Classes mitges a Katanga" i va conservar les seves sigles. La UCOL i la Unió Kataguenya (organització de colons decidits a lluitar contra l'abandó del Congo), varen prendre el poder dintre del partit CONAKAT. El "cartel" africà el formaven Moisès Tshombé, un *lunda* pertanyent a una família de grans comerciants i propietaris de plantacions i Godefroid Munongo, un net de M'Siri que va ser rei dels Bayeke. El memoràndum de 1959- en el qual el partit es distancià d'altres partits congoleesos que reclamaven la formació d'un govern congolès- conté una declaració de Monsenyor Jean-Félix de Hemptinne, bisbe de Katanga que diu textualment: "*Una porció de la humanitat situada al marge ha viscut sense civilització, sense energia, sense idees... la raça negra...poble sense escriptura, poble sense història, sense filosofia, sense cap consistència.* (p 65) Ludo de Witte. *El assassinat de Patrice Lumumba.*
- **PSA: *Partit de la Solidaritat Africana*,** amb influència en Leopoldville

- **Unió Congolesa:** Present a la província de Katanga.

5. CRONOLOGIA DE LA INDEPENDÈNCIA

Desembre 1958: celebració de la Conferència Panafricana d'Accra a Ghana. Emery Patrice Lumumba representa el Congo-Leopoldville.

“En la història belga del segle XX, la descolonització del Congo és el capítol de la vergonya. .. però res ha estat tant imperdonable, tan criminal que l'espoliació en el Congo i el deixar abandonada la colònia amb totes les conseqüències tràgiques per moltes i moltes persones” (p.116) De Maskerade. Manu Ruys

28/12/1958: Lumumba torna de la conferència i organitza un míting per tal d'explicar a la població els objectius de la Conferència. Això provoca recels per part d'ABAKO que intenta no perdre protagonisme.

04/01/1959: aldarulls a Leopoldville durant unes protestes a una manifestació . Les autoritats militars i de l'ordre intervenen amb brutalitat. Les víctimes seran considerades com a Màrtirs de la Independència.

11/01/1959: Dissolució d'ABAKO per part de les autoritats i relegació de Kasa Vubu, Konji i Diomo a Brussel·les.

Del 07 al 13/04/1959: Congrés de Luluabourg en el qual Lumumba exigeix la fixació d'un calendari que ha d'encaminar el Congo vers la independència.

24/06/1959: el ministre belga de les colònies Van Hemeerijck fixa el calendari de la manera següent:

- Maig 1960: eleccions provincials
- Juny 1960: referèndum per l'adopció d'una constitució
- Gener 1961: elecció d'un govern responsable.

23/11/1959: “Càrtel” d'ABAKO , PSA i MNC/K reclama la reunió de negres i blancs en una mateixa taula per a parlar de la independència del Congo. Aquesta proposta donarà peu al Congrés de Kisantu celebrat uns dies després on el càrtel proposa la creació de 6 estats federats dins del territori del Congo. L'idea és aprovada per Bèlgica.

Del 20 de gener al 20 de febrer 1960: reunió de la taula rodona de Brussel·les la qual accepta la proclamació de la independència del Congo el 30 de juny 1960.

Del 26 d'abril al 16 de maig 1960: Reunió de la Taula Rodona econòmica on Bèlgica proposa la signatura d'un Tractat d'amistat de 30 anys amb la finalitat de doblar el nivell de vida dels congolesos.

19/05/1960: Promulgació de la llei fonamental que dona pas a la creació d'un col·legi executiu presidit per Cornelius.

21/06/1960: Formació del primer govern congolès amb Joseph Kasa Vubu com a President, Lumumba com a primer Ministre i Joseph Iléo com a President del Senat.

28/06/01960: Ratificació per part del govern congolès de la proposta belga de la Taula Rodona econòmica de Brussel·les.

30/06/1960: Proclamació de la independència a les 11.45 davant del rei Balduí i de Kasa Vubu. L'acte es firmarà pels primers ministres, Lumumba i Eyskens i els ministres d'afers estrangers J.M. Bomboko i Paul Vigny.

“Hem vist els sarcasmes i els insults, els cops que varen haver de suportar, a la tarda i a la nit, perquè érem negres. Qui oblidarà que a un negre se'l deia de “tu”, certament no com si fos un amic, si no perquè l'honorable “vostè” estava reservat exclusivament als blancs? Hem viscut l'espoliació de les nostres terres en nom de textos suposadament legals que només reconeixien el dret del més fort. Hem viscut que la llei mai és la mateixa segons es tracta d'un blanc o d'un negre: complaent amb els uns, cruel i inhumana amb els altres. Hem viscut els patiments cruels dels relegats per les opinions polítiques o creences religioses: exiliats en la seva pròpia pàtria, la seva sort era realment pitjor que la mateixa mort... Qui oblidarà els afusellaments en els quals tants germans nostres varen perdre la vida, els calabossos en els quals varen ser tirats brutalment els que no volien ser sotmesos al règim de justícia de la opressió i de la explotació?”

Patrice Lumumba. El asasinato de Lumumba. Ludo de Witte p.31 l. 5-19.

(Extracte del seu discurs no programat a l'inici de la celebració de la independència el 30 de juny de 1960, en presència del Rei Balduí de Bèlgica)

patrulles congolese, cansades de promeses sense complir, les rivalitats amb Kasa Vubu, les aspiracions separatistes de Tshombé, la seva curta experiència política, l'adversitat de les potències internacionals, tot plegat va desencadenar una sèrie d'actuacions precipitades. Lumumba es troba sol, sense cap suport internacional, amb el país dividit i sense recursos. Vol que les forces militars belgues deixin el país . Oficialment, Bèlgica reconeixia el poder legal de Leopoldville, però al mateix temps proveïa Tshombé de suport diplomàtic, econòmic, tècnic i militar. Desesperat, Lumumba demana la intervenció de Nacions Unides (juliol de 1960).

6. Cap a l'assassinat impune de Patrice Lumumba

El maig 1960 (Lumumba té 35 anys) guanya les eleccions i el juny (el dia 23) esdevé primer Ministre (Kasa Vubu és President). La independència del país es celebra l'1 de juliol 1960 . Però el resultat polític de les eleccions era enormement inestable. Al costat dels independentistes encapçalats per Lumumba, partidaris de la unitat del país, cohabitaven els “neocolonialistes” de Kasa Vubu, dirigent d'ABAKO. El Pla de Kasa Vubu no era mantenir la unitat del país, i per aquest motiu, amb Moisés Tshombé (recolzat per Bèlgica) en la província de Katanga pretenia convertir el nou estat en una federació descentralitzada en la que importarien més els interessos locals que nacionals. Però Lumumba estava decidit a formar un govern central fort.

El nou poder de Patrice Lumumba es va trobar de seguida amb moltes dificultats; les revoltes de les

05/07/1960: revolta (mutinerie) de la Force Publique

11/07/1960: proclamació de la secessió de Katanga per part de Moisés Tsombé

15/07/1960: ruptura de les relacions diplomàtiques entre el Congo i Bèlgica i l'enviament de tropes de la ONU a la zona.

08/08/1960: secessió sud-Kassai per part de Albert Kalondji.

27/08/1960: les tropes governamentals congoleeses prenen Bakwanga, “capital” del Sur Kassai. Dies més tard, altres unitats avancen cap al Nord de Katanga.

05/09/1960: ruptura Kasa Vubu - Lumumba

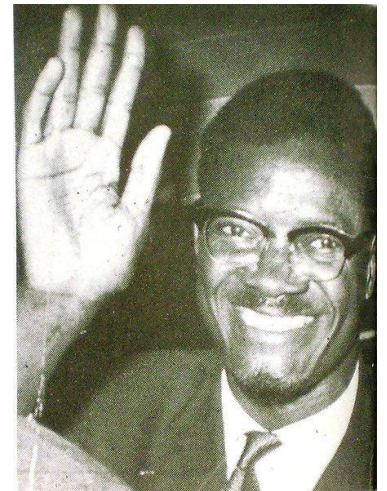
14/09/1960: Intervé J.D.Mobutu

19/09/1960: Mobutu crea el col·legi de Comissaris (commissaires) generals dirigit pel seu germà Justin Marie Bomboko.

01/10/1960: Lumumba es arrestat. Fugida dels lumumbistes cap a Stanleyville on Antoine Gizenga proclama la secessió de Stanleyville.

28/10/1960: Fugida de Lumumba de la presó de Thysville i el seu posterior arrest a Kikwit.

2/12/1960: La direcció de la ONU ordena a les seves tropes que sota cap concepte es protegeixi a Lumumba, buscat pels soldats de Mobutu. Cascos blaus ghanesos es neguen a protegir Lumumba, perseguit. El ex primer ministre és detingut i tancat a Thysville.



17/01/1961: Assassinat de Lumumba a l'aeroport de Luano (Katanga)

Fonts:

De Witte Ludo. *El asesinato de Lumumba*. Crítica Barcelona, 2000.

Huybens, Rita. *La complicitat i la conseqüent responsabilitat de Les Nacions Unides en l'assassinat de Lumumba*. Treball postgau Estudis Africans CSIC.

Ndaywel è Nziem, I., *Historia del Congo*, Ed. Catarata, Madrid, 2011.

Ruys Manu. *Achter de Maskerade*. Uitgeverij Pelckmans, 1996.

Fotografia:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2a/P_Lumumba.JPG/446px-P_Lumumba.JPG